

1.1. INTERPRETACIJA PODATKOV ZA OSNOVNE ŠOLE

1.2.1 Slovenščina kot prvi jezik

Združevanje podatkov, ki so podrobneje prikazani v Aneksu DS1_1 smo tudi interpretirali.

Splošna ugotovitev ob pregledu UN in učbenikov za slovenščino v OŠ je, da UN slovenščine od 5. do 9. razreda osnovne šole vsebujejo mnoge cilje, ki jim učbeniki, ki smo jih uspeli pregledati, ne sledijo. Učni načrti večinoma kognitivne cilje KGC 1 in KGC 2 napovedujejo, delno tudi KGC 4 in KGC 6. Cilji pa v pregledanih učbenikih večinoma niso udeleženi.

Kognitivni cilji

KGC 1: učenci spoznavajo različnost prebivalstva Slovenije kot matične domovine (narodne manjšine, priseljenci), ki ga UN za razrede od 5. do 9. razred napovedujejo kot »opredelitev slovenščine kot ključni splošnoizobraževalni predmet«, temu cilju ne sledijo učbeniki, ker teh vsebin ne obdelujejo. Izjema je učbenik za 7. razred (M. Drusany et al.: **Slovenščina za vsak dan**), ki obdela vsebino na ravni 1 in 2 (informacija in interpretacija).

KGC 2: učenci spoznavajo osnovna dejstva o Slovencih v zamejstvu in po svetu vključujejo vsi UN kot cilja: »učenci spoznavajo status slovenščine zunaj države (tudi v EU)« in »izvedo o položaju slovenskih zamejcev in izseljencev ter status slovenščine v deželah, v katerih živijo«. Med učbeniki, ki naj bi udeleženi ta cilja pa najdemo v učbenikih za 6. razred (M. Kocjan Barle: **Znanka ali uganka** in D. Kapko et al. **Gradim Slovenski jezik**) predstavitev manjšin v Sloveniji in geografsko opredelitev ozemlja, kjer živijo Slovenci zunaj Slovenije. V istem učbeniku pri predstavitvi narodov skozi zgodovino pa Slovenci niso omenjeni. V učbeniku za 8. razred (N. Drusany et al. **Slovenščina za vsak dan**) pa najdemo zemljevid: Slovenci v izseljenstvu in po svetu z delovno nalogo za učence (raven 3) ter v učbeniku M. Kocjan Barle, M Smisl: **Znanka ali uganka** pa slovenščino v javnem življenju in geogr. opredelitev slovenskega zamejstva.

KGC 4: učenci znajo predstaviti zgodovinske danosti se v UN ubeseduje kot »opis življenja ljudi v dani državi ali skupnosti«, kar bi lahko prepoznali v učbeniku za 7. razred (M. Honzak et al. **Skrivno življenje besed**) v besedilu Prežihovega Voranca: Doberdob (Soška fronta) kot informacija (raven 1) ter v učbeniku J. Vogel, M. Čuden, T. Košak: **Slovenščina – jezik** v obliki govorne vaje »Nova Gorica, mesto ob meji« na ravni 3.

KGC 6: učenci predstavijo kulturne, družbene in politične razsežnosti se v UN za 7. razred najavlja, kar pa se ne udeležnja v učbeniku tega razreda.

Ne UN, ne učbeniki ne vključujejo kognitivnih ciljev, ki so jih raziskovalci kot splošno izobraževalno vsebino za spoznavanje in ozaveščanje o Slovencih v zamejstvu opredelili kot pomembne na osnovi omenjenih izhodišč Zakona o odnosih RS s Slovenci zunaj njenih meja. Ti bi bili:

- KGC 3: učenci spoznavajo izobraževalne in kulturne ustanove SloZ;
- KGC 7: Interdisciplinarno povezujejo informacije o SloZ: zgodovina, književnost, družba
- KGC 8: načrtujejo dejavnosti, raziskave za poglobljanje vedenja in poznavanja SloZ;
- KGC 9: načrtujejo srečanja z vidnimi predstavniki SloZ različnih področij (kultura, gospodarstvo, itd.);
- KGC 10: prepoznavajo prednosti in pomanjkljivosti SloZ v državi prebivanja za (v izobraževanju, kulturi, družbi);

Konativni cilji

Priloga 1

KNC 1: učenci poznajo posebnosti slovenskega jezika v zamejstvu, identiteto in kulturo se v UN slovenščine v 5. razredu ubesedi kot cilja: »razvijanje zavesti o materinščini, o njenem položaju kot državni jezik, jezik EU« ter »oblikovanje osebne, narodne, državljske identitete«, vendar se vsebina, ki bi ju udeležila ne pojavlja. V istem UN se pojavlja tudi cilj: »učenci doživijo čustveno in domišljisko bogastvo pesniškega jezika, spoznavajo tipične lastnosti slovenskih ljudskih pravljic«. Kot vsebina v učbeniku B. Hanuš: **V ozvezdju besed** najdemo pesem Mirana Košute: Zidamo dan ob predstavitvi avtorja (raven 2). V drugem učbeniku za 5. razred (M. Kordigelj, V. Medved Udovič, I. Saksida: **Sledi davnih dni**) v poglavju *Vse pravljice sveta* ni omembe pravljic Slovencev v svetu. V drugem učbeniku istih avtorjev (M. Kordigelj, V. Medved Udovič, I. Saksida: **S koraki nad oblaki**) pa najdemo pesmi Mirana Košute (*Barve dreves in Za luno*) ter rezijansko pravljico (*Tri botre lisičice*) na ravni 1.

V UN slovenščine v 6. razredu najdemo cilje : »učenci oblikujejo predstavo dogajalnega časa; doživijo čustveno in domišljisko bogastvo pesniškega jezika, doznajajo tipične lastnosti slovenskih ljudskih pravljic«, ki pa v učbenikih v zvezi z zamejstvom niso udeleženi.

V UN slovenščine v 7. razredu sta zapisana cilja: »Učenci opazujejo svoje in tuje sporazumevanje v slovenščini v raznih okoliščinah; doživljajo, razčlenjujejo, vrednotijo in primerjajo književna besedila«, kar ima aplikacijo v učbeniku (B. Golob et al.: **Sreča se mi v pesmi smeje**) s pesmijo Mirana Košuta : *Stegnjen prst* (...kaže v Trst). V besedilu , ki predstavlja avtorja in interpretira pesem (raven 2). Ista pesem M. Košute se pojavi tudi v učbeniku M. Mileve Blažič et al.. **Novi svet iz besed, na ravni 1 in 2.** Med vprašanji ob interpretaciji in nadaljnji obravnavi: Zakaj so Slovenci množično potovali v Trst? pa sledi omemba o Slovencih, ki so hodili v Trst po nakupih.

V UN za 8. razred najdemo cilj » spoznavajo izvor jezikov, jezikovne družine« v učbeniku M. Honzak et al. **Dober dan življenje** je zamejstvu namenjena pesem Marka Kravosa: *Beseda ni konj*, vendar ni slovenščine med omembami in ni zamejskih avtorjev v seznamu domačega branja.

V UN za 8. razred se z enakim ciljem udeležanja nekaj vsebin v učbenikih na 3 ravni (dejavnosti, naloga), in sicer v učbeniku N. Drusany et al. **Slovenščina za vsak dan** z besedilom *Slovenski jezik v zamejstvu* in v učbeniku M. Kocjan Barle , M Smisl: **Znanka ali uganka**, v pomenskem razlikovanju *zdomec – izseljenec – begunec*.

Ne UN, ne učbeniki ne vključujejo konativnih ciljev, ki so jih raziskovalci kot vzgojnoizobraževalno vsebino za spoznavanje in ozaveščanje o Slovencih v zamejstvu opredelili kot pomembne na osnovi omenjenih izhodišč Zakona o odnosih RS s Slovenci zunaj njenih meja, in sicer:

- KNC 2: spoznavajo specifičnih vrednote povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih;
- KNC 3: analizirajo posledice mejnega vprašanja s sosednjima državama;
- KNC 4: poznajo skupni kulturni prostor kot koncept in dejanski obstoj;
- KNC 5: spremljajo povezovanje matične države Slovenije s SloZ;

1.2.2 Slovenščina kot drugi jezik v OŠ z italijanskim jezikom

Združevanje podatkov, ki so podrobneje prikazani v Aneksu DS1_2 smo tudi interpretirali.

Splošna ugotovitev ob pregledu UN in učbenikov za slovenščino kot drugi jezik v osnovnih šolah z italijanskim jezikom je, da se ta predmet ne posveča slovenščini v zamejstvu in je tudi ne omenja. UN tega predmeta od 5. do 8. razreda ne vsebujejo ciljev, ki bi se posvetili zamejskim Slovincem. V 9. razredu je en sam cilj temu namenjen, vendar le informativno. Učitelji uporabljajo učbenike za SLO J1, vendar si zastavijo nižje ravni ciljev. Opaziti je, da so bili

Kognitivni cilji

Priloga 1

KGC 1: učenci spoznavajo različnost prebivalstva Slovenije kot matične domovine (narodne manjšine, priseljenci), ki ga UN za razrede od 5. do 9. razred napovedujejo se, razen v 9. razredu ne posvečajo zamejskim Slovencem in Slovencem po svetu. Cilj *Učenci spoznavajo posebnosti slovenskega jezika* (Razvijanje zavesti o jeziku, narodu, državi: položaj slovenščine v Sloveniji, v Prekmurju in Slovenski Istri) se uresničuje v okviru slovenščine J2 v matični domovini. Novejši učbeniki nimajo več vsebin o zamejcih, ki so bile minimalno zastopane v starih (MK, 2006).

KGC 2: učenci spoznavajo osnovna dejstva o Slovencih (poznajo posebnosti slovenskega jezika v Sloveniji identiteto in kulturo) je posvečen predvsem vlogi jezika (slovenščine kot J1 in J2, manjšinskih jezikov in drugih maternih jezikov učencev) UN 8. in 9. razreda (drugo obdobje) vključujejo tudi cilj *status slovenščine zunaj države (tudi v EU)*, vendar ne omenjata slovenščine v zamejstvu.

Konativni cilji

Ne UN, ne učbeniki, ki se uporabljajo za slovenščino v šolah z italijanskim jezikom, ne vključujejo konativnih ciljev, ki so jih raziskovalci kot splošno izobraževalno vsebino za spoznavanje in ozaveščanje o Slovencih v zamejstvu predvidevali.

Učbeniki za slovenski jezik kot J2, ki jih oblikuje Založba FF – Center za slovenski jezik niso primerni za ta pouk, saj predstavljajo slovenščino na začetni stopnji, didaktični pristop pa je predvsem primeren za poučevanje slovenščine kot tujega jezika.

Ne UN ne učbeniki ne vključujejo kognitivnih ciljev, ki so jih raziskovalci kot splošno izobraževalno vsebino za spoznavanje in ozaveščanje o Slovencih v zamejstvu opredelili kot pomembne na osnovi omenjenih izhodišč Zakona o odnosih RS s Slovenci zunaj njenih meja. Ti bi bili:

- KGC 3: spoznavajo izobraževalne in kulturne ustanove SloZ;
- KGC 4: znajo predstaviti zgodovinske danosti SloZ;
- KGC 5: znajo predstaviti družbene in politične razsežnosti SloZ;
- KGC 6: znajo predstaviti kulturne danosti in dosežke SloZ;
- KGC 7: Interdisciplinarno povezujejo informacije o SloZ: zgodovina, književnost, družba
- KGC 8: načrtujejo dejavnosti, raziskave za poglobljanje vedenja in poznavanja SloZ;
- KGC 9: načrtujejo srečanja z vidnimi predstavniki SloZ različnih področij (kultura, gospodarstvo, itd.);
- KGC 10: prepoznavajo prednosti in pomanjkljivosti SloZ v državi prebivanja za (v izobraževanju, kulturi, družbi);

1.2.3 Geografija

Razmerje med cilji TC in UN

Najprej smo v naši analizi primerjali Temeljne cilje (TC), ki izhajajo iz načel Zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja, s cilji, predpisanimi v Učnih načrtih (UN) za področje geografije. Analiza je pokazala, da se le redki izmed TC preslikavajo v tovrstne UN, in še to le delno. Izmed dvanajstih evidentiranih TC lahko opazimo, da za področje geografije samo UN za 9. razred pri obravnavi geografije Slovenije v določeni meri zajemajo naslednje cilje, ki zadevajo narodne manjšine nasploh in Slovencev v zamejstvu posebej:

- »Učenci/učenke spoznavajo različnost prebivalstva Slovenije kot matične domovine (narodne manjšine, priseljenci)«;
- »Učenci/učenke spoznavajo osnovna dejstva o Slovencih v zamejstvu in po svetu«;
- »Učenci/učenke spoznavajo specifične vrednote povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih«;
- »Učenci/učenke analizirajo posledice mejnega vprašanja s sosednjimi državami«.

Priloga 1

V zvezi s prvim zgoraj navedenim TC je v UN predvidena naslednja aktivnost oziroma »standard znanja«: »Razloži vzroke za dvojezični ozemlji v Sloveniji in pojasni pomen varovanja narodnih skupnosti in narodnih manjšin«. Z ozirom na možno stopnjo vključenosti, kakršno smo razvili za potrebe te analize, zajema UN stopnjo med 1 in 2, se pravi, da se giblje med neko osnovno informacijo oziroma podatkovno vsebino (stopnja 1) ter obravnavo in interpretacijo (stopnja 2).

Posebej gre poudariti, da drugi, za (s)poznavanje Slovencev v zamejstvu in po svetu najpomembnejši cilj, v UN sploh ni zaobjet, v zvezi s tretjim zgoraj navedenim TC zajema UN njegovo vsebino le na primeru ciljev/vsebin »Obpanonske pokrajine« v Sloveniji, kjer se spet giblje med stopnjama 1 in 2. V zvezi s četrtem zgoraj navedenim TC pa upošteva UN to vsebino le na primeru ciljev/vsebin »Obsreozemske pokrajine« v Sloveniji v razmerju z Italijo in Hrvaško. Tudi tu lahko ocenimo, da se stopnja vključenosti giblje med prvim in drugim nivojem.

Razmerje med cilji UN in vsebinami posameznih učbenikov

- a) »Spoznavanje različnosti prebivalstva Slovenije (narodne manjšine, priseljenci)«

V nadaljevanju naše analize smo želeli preveriti, kako se zgoraj prikazana, vsebinsko že dokaj omejena stopnja upoštevanja TC v UN za področje geografije dejansko upošteva in razvija v posameznih, še veljavnih učbenikih, ki jih uporabljajo na OŠ. Pregledali smo večino učbenikov Geografije Slovenije za 9. razred, in sicer šest: najstarejša tiskana učbenika sta izšla v letih 2003 (Novak, DZS) oziroma 2006 (Račič in Večerič, MK), novejša pa v letih 2010 (Senegačnik in drugi, Modrijan) oziroma 2012 (Senegačnik, Modrijan). Za najnovejše obdobje pa sta na voljo še dva učbenika v elektronski verziji, in sicer od leta 2014 (Verdev) oziroma 2015 (Jeršin in drugi).

Splošen vtis, ki ga dajejo pregledani učbeniki, je, da je v njih »manjšinska« tematika relativno skromno zaobjeta, tako da ne dosežejo niti že tako omejenih zahtev UN oziroma le toliko, da zadostijo njegovim minimalnim kriterijem, poleg tega pa so si večinoma eden drugemu pri tu obravnavanem področju vsebinsko dokaj podobni, toliko da se zdi, da so avtorji te vsebine preprosto prepisovali ali nekritično prevzemali eden od drugega, kar spet veliko pove o tem, kolikšen pomen se pripisuje tem temam. Zanimivo je, da je prav to medsebojno povzemanje in prenašanje istih vsebin od starejših učbenikov na novejše proizvedlo nek pozitiven stranski učinek, in sicer navedbo slovenskega zdomstva. Na ta način se vsaj deloma upošteva tisti drugi TC, ki ga sedanji UN povsem ignorira, a je bil v preteklosti verjetno (vsaj glede Slovencev v zamejstvu) bolj upoštevan.

Zahtevani standard znanja »Razloži vzroke za dvojezični ozemlji v Sloveniji in pojasni pomen varovanja narodnih skupnosti in narodnih manjšin« rešuje Novakov učbenik najprej tako, da na str. 64 v poglavju »Oblike in varovanja naravne in kulturne dediščine« omenja zgodovinsko skupnost Kočevarjev. Bolj pomanjkljiva je obravnava obeh avtohtonih manjšin, saj je v poglavju VI.4 na str. 75 le v podnapisu pod neko fotografijo omenjeno, da »na obalnem območju Koprškega primorja živijo pripadniki italijanske narodne manjšine«. V poglavju VII.1 (str. 81) pa je rečeno le, da predstavlja pokrajina Lendavskih goric »narodnostno mešano ozemlje, na katerem poleg Slovencev živijo tudi Madžari«. Nekoliko obširneje je sicer o tej skupnosti govora še v poglavju VII.5 na str. 92. Fragmentarnost teh omemb nekoliko bolj organizirano oziroma sintetično dopolnjuje tabelarni prikaz popisnih rezultatov narodnostne strukture Slovenije (za leta 1953, 1991 in 2002) na str. 106 v podpoglavju »V Sloveniji ne živijo samo Slovenci«. Toda tudi tu kakšne nadaljnje poglobitve ni, tako da ostaja razlaga vzrokov in pojasnjevanje pomenov, kakršno zahteva UN, skoraj v celoti prepuščena učiteljem, ki bi si morali očitno v ta namen priskrbeti dodatne vire. Omeniti pa gre, da Novakov učbenik deloma zadostuje tudi TC »predstaviti kulturne, družbene in politične razsežnosti Slovencev v zamejstvu« (ki ga UN ne predvideva), saj podaja nekaj informacij o tem za Slovence v Avstriji v poglavju III.6, za Slovence v Italiji pa v poglavju VI.4.

Priloga 1

Podobno tabelo o narodnostni sestavi Slovenije srečamo v Račičevem učbeniku, le da tokrat s podatki le za zadnji popis, ki je ta element še zaobjel, in sicer za leto 2002 (vprašanje je, kako bodo avtorji učbenikov te navedbe nadomestili v svojih prihodnjih izdajah, ko teh podatkov ne bodo več imeli na voljo). V tem učbeniku sta obe narodnostni manjšini le omenjeni, vendar o njih ni nobenih konkretnih informacij.

Malo drugačno pot ubira učbenik, ki ga je pripravil Senegačnik s sodelavci. V njem se v okviru poglavja o prebivalstvu Slovenije, slejkoprej kot »zanimivosti«, omenjajo na str. 44 spet Kočevski Nemci in na str. 47 celo pravoslavni potomci Uskokov. Prav na kratko je na str. 50 (sicer z zemljevidoma) govora o italijanski in madžarski manjšini; nekoliko obširneje je na istem mestu govora o Romih, o priseljencih pa prav malo. Lahko sklenemo, da predvidenih vsebin UN učbenik ne podaja. Zelo podobno obravnavo zasledimo v učbeniku, ki ga je pripravil nekaj let zatem Senegačnik sam. Tu so na str. 40 na kratko prikazana priselitvena in izselitvena gibanja (brez podrobnejših informacij oziroma celo z eno napako, ko je rečeno, da so se Kočevski Nemci večinoma izselili med in po drugi svetovni vojni, čeprav jih je večina odšla že po prvi svetovni vojni). Na str. 44-46 je na kratko govora o priznanih narodnih manjšinah v Sloveniji, se pravi o Italijanih in Madžarih, ob njih pa še o Romih, Avstrijcih ali Nemcih ter o priseljenih skupinah, vendar tudi tu učbenik ne postreže s kakšnimi podrobnejšimi podatki, niti ne problematizira svojih navedb.

V starejšem elektronskem učbeniku je na kratko orisana različnost prebivalstva Slovenije, predvsem zaradi priselitvenih tokov, do katerih je prišlo v drugi polovici prejšnjega stoletja, medtem ko je položaj narodnih manjšin prikazan prav na kratko in dokaj statično. Samo v orisu Obsredozemskih pokrajin se omenja, da se je po drugi svetovni vojni veliko italijanskega prebivalstva iz območja izselilo. Razlaga vzrokov in pojasnjevanje pomenov, ki jih predvideva UN je povsem prepuščena učiteljem, ki si morajo v ta namen priskrbeti dodatne vire. Drugi, najnovejši elektronski učbenik je po svoji sestavi na splošno verjetno med vsemi najbolj kakovosten, vendar je tudi ta prav pri »manjšinskih« temah enako pomanjkljiv. V tem učbeniku je sicer nekoliko obširneje orisana različnost prebivalstva, predvsem zaradi povojnih priselitvenih tokov v Slovenijo, medtem ko je položaj narodnih manjšin v Sloveniji, posebej italijanske v okviru Obsredozemskih pokrajin, orisan na kratko in dokaj statično, zelo podobno kot v malce starejšem elektronskem učbeniku. Nekoliko več je v novejšem elektronskem učbeniku govora o madžarski manjšini pri orisu Obpanonskih pokrajin, kjer so navedene dvojezične občine ter število madžarskega prebivalstva.

Ocenjena stopnja vključenosti je v vseh obravnavanih učbenikih v tem sklopu nižja od tiste, ki smo jo ugotovili v UN (1 do 2): ta znaša pri prvih treh zgoraj obravnavanih učbenikih od 0 do 1 ter dosega stopnjo 1 pri obeh elektronskih učbenikih. Za vse je skupna neproblematizirana obravnava vsebin, ki izpolnjevanje zahtev UN prepušča učiteljem, ki si morajo v ta namen priskrbeti dodatna gradiva in znanja.

b) »Spoznavanje osnovnih dejstev o Slovencih v zamejstvu in po svetu«

V okviru tega sklopa, ki ga sam UN ne predvideva, a ga kljub temu večina učbenikov zaobjema, bodisi zato, ker ohranjajo določeno vez s preteklostjo, ali pa preprosto zato, ker prevzemajo vsebine iz učbenikov za gimnazije (med njimi, kakor bomo videli, ni veliko razlik), je med obravnavanimi učbeniki zaznati večjo diferenciacijo. Novakov tekst Slovence v Italiji omenja najprej v poglavju VI.1, nekoliko obširneje pa v poglavju VI.4 (»Morje, ki nas povezuje«). Tu se sicer napačno navaja, da se Videmsko pokrajino še vedno imenuje »Beneška Slovenija« (v resnici sta to dva ločena pojma) in da zanjo zaščitni zakon, sprejet leta 2001, ne velja (kar ni res). O Porabskih Slovencih je govora v poglavju VII.5, sintetično pa je o zamejskih Slovencih še govora na str. 106-107, medtem ko se Slovenci v zdomstvu le omenjajo. Ocenjena stopnja vključenosti za ta učbenik je 0 do 1.

Račičev učbenik to temo povsem ignorira, oba Senegačnikova učbenika pa podajata povsem isto vsebino. Zanimivo je, da je v obeh obravnava Slovencev v zamejstvu in v zdomstvu, čeprav to UN ne zahteva, bolj razčlenjena od prikaza narodnih manjšin v Sloveniji in dosega stopnjo vključenosti 1 (informacija, podatkovna vsebina). Isto oceno smo za ta sklop dali obema elektronskima učbenikoma: prvi podaja res

Priloga 1

osnovna dejstva o Slovencih v zamejstvu in po svetu; drugi je pri nekaterih prikazih natančnejši, pri drugih pa precej manj.

c) »Spoznavanje specifičnih vrednot povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih«

Kot smo omenili, ta cilj UN, kdove zakaj, povezuje le s temo »Obpanonske pokrajine« v Sloveniji. Ne glede na to, vključuje Novakov učbenik to vsebino v poglavje III.6 (»Gorstvo, ki ločuje in povezuje«). Tu je govora o zahodnih Julijskih Alpah in Karavankah ter Slovencih onkraj teh gorskih verig. Omenja se tudi čezmejno kulturno in gospodarsko sodelovanje med Slovenci tostran in onstran meje. Dosežena stopnja vključenosti je 1.

V Račičevem učbeniku tudi ta sklop ni zaobjet, tako kot ga ne srečamo v obeh Senegačnikovih učbenikih in tudi ne v obeh elektronskih učbenikih.

d) »Analiziranje posledic mejnega vprašanja s sosednjimi državami«

Enako bizarno kot prejšnjega, UN ta cilj povezuje izključno z obravnavo »Obsredozemske pokrajine« v Sloveniji v razmerju z Italijo in Hrvaško. Ta tema se v Novakovem učbeniku na kratko omenja v poglavju III.6 in malce obširneje v poglavju VI.1 (»Slovensko okno v svet«), kjer se omenja proces razmejitve v Zahodni Sloveniji. V poglavju VI.5 (»Kulturna dediščina je spomin na preteklost in naložba v prihodnost«) se na primeru primorskih mest na Obali začuda sploh ne omenja njihove beneške dediščine, tako kot ne spreminjanje njihove narodnostne strukture, je pa govora o tem, da so Novo Gorico začeli graditi po drugi svetovni vojni (toda ne zakaj). Posledice razmejitve na vzhodni meji pri nastanku slovenske manjšine na Madžarskem in madžarske v Sloveniji so omenjene v poglavju VII.5 (»Manjšini – most med državama«), čeprav tudi obetajočemu naslovu ne odgovarja enako izčrpen vsebinski prikaz. Stopnja vključenosti ostaja tako na ravni od 0 do 1. V prid Novakovemu učbeniku gre sicer pripisati, da edini med vsemi, ki smo jih zajeli v našo analizo, deloma upošteva še TC »Spoznavajo izobraževalne in kulturne ustanove Slovencev v zamejstvu« ter »Poznajo skupni kulturni prostor kot koncept in dejanski obstoj«. V pogledu prvega cilja se v poglavju III.5 na str. 34 omenja, da deluje na Koroškem več kot 50 krajevnih kulturnih društev. Med temi imajo po (očitno subjektivnem) mnenju avtorja najpomembnejšo vlogo ljubiteljska gledališča, ki »niso samo kulturna žarišča z dolgotrajno tradicijo, ampak predvsem najboljša šola slovenskega jezika«. Ta trditev je lahko zavajajoča, saj isti avtor sploh ne omenja, da na Koroškem obstaja tudi organiziran dvojezični šolski sistem. V pogledu drugega cilja pa se v poglavju III.6 na str. 34 omenja »vseslovenski« značaj Mohorjeve družbe iz Celovca ter kulturno sodelovanje med zamejskimi kulturnimi in športnimi društvi z matično domovino. Druga manjšinska okolja niso omenjena.

Račičev učbenik na kratko omenja državne meje in njihov nastanek, vendar pri tem ohranja klasično-nacionalni pristop, npr.: »meja z Avstrijo je bila določena po prvi svetovni vojni, takrat smo izgubili Koroško in Porabje na Madžarskem. Mejo z Italijo so določili po drugi svetovni vojni. Med mirovnimi pogajanjmi je Slovenija izgubila Trst in Gorico«. Ocenjena stopnja vključenosti je 0.

Prvi Senegačnikov učbenik to vsebino, s poudarkom na vplivu meje na gospodarstvo in poselitev, prinaša sporadično in pretežno opisno, ko na str. 129-131 prikazuje situacijo ob meji z Italijo. Drugi Senegačnikov učbenik je nekoliko bolj izčrpen: o razmejitvenem procesu z Italijo je govora na str. 122, kjer se v razdelku »Kako so se reševala obmejna vprašanja z Italijo in Hrvaško« v zvezi z Italijo ponavlja skoraj dobesedno tekst, ki ga isti avtor uporablja v svojem srednješolskem učbeniku, v zvezi s Hrvaško pa je govora zgolj o arbitražnem postopku. Nekoliko obširneje, a pretežno opisno, je o vplivu meje na gospodarstvo in poselitev ob meji z Italijo govora na str. 122-123, kjer je bolj ali manj reproducirano to, kar je bilo že navedeno v prejšnjem učbeniku. Stopnja vključenosti prvega Senegačnikova učbenika smo ocenili z 0, drugega pa z 1.

Priloga 1

Oba elektronska učbenika sta to vsebino, ne glede na to, da jo predvideva UN, povsem prezrla.

Na splošno bi lahko rekli, da med vsemi obravnavanimi učbeniki še najbolj izčrpno izpolnjuje zahteve UN in deloma upošteva tudi dodatne TC le najstarejši, Novakov učbenik, ki dosega skupno (kumulativno) oceno vključenosti 4 in edini presega potencialno kumulativno oceno stopnje vključenosti UN (ta znaša 3,5). Sledijo Senegačnikov učbenik iz leta 2012 ter elektronski učbenik Jeršin in drugi s skupno oceno 2,5, Herdov elektronski učbenik s skupno oceno 2 in prvi Senegačnikov učbenik (s sodelavci) iz leta 2010 s skupno oceno 1,5. Najslabše se je odrezal Račičev učbenik iz leta 2006, ki le v minimalni meri upošteva same zahteve UN na področju poznavanja Slovencev v zamejstvu in dosega skupno oceno zgolj 0,5, kar pomeni, da je pri tem učbeniku dosežena skupna stopnja vključenosti predvidenih vsebin na temo Slovencev v zamejstvu sedemkrat manjša od tiste, ki jo predvideva sam UN.

1.2.4 Zgodovina

Za zgodovino je bil pregledan UN za Program osnovne šole Zgodovina. Po UN otroci v osnovni šoli imajo v 6. razredu 35 šolskih ur, v 7. in 8. razredu imajo po 70 ur in v 9. razredu imajo 64 šolskih ur. Skupaj to to iznaša 239 ur.

Pregledani so bili učbeniki za zgodovino od 6. do 9. razreda, ki so zapisani v katalogu MIZŠ Trubar. Nasploh je možno poudariti, da za 6. razred iz predmeta Zgodovina ne v UN Zgodovine, ne v učbenikih ni zabeleženo, da bi se otroci učili o Slovencih v zamejstvu ali izseljenstvu. Pregledani so bili vsi učbeniki za 6. razred osnovne šole in niso najdene nobene vsebine povezane s tu analizirano vsebino.

Nasploh je možno trditi, da vsebine, povezane s Slovenci v Avstriji in Italiji, imajo več prostora v učbenikih, kot je to primer s Slovenci v Porabju. Slovenci na Hrvaškem kot avtohtona skupnost imajo najmanj prostora v učbenikih.

Splošni sklep po pregledanem in analiziranem gradivu je, da predmet Zgodovina ponuja široke možnosti, kjer bi se lahko problematika Slovencev v sosednjih državah vključila v pouk, no to ni storjeno ne v UN ne v učbenikih.

Kognitivni cilji

KGC 1: *učenci spoznavajo različnost prebivalstva Slovenije kot matične domovine (narodne manjšine, priseljenci), vsebina, povezana s tem konativnim ciljem, se pojavlja šele v zadnjem (9.) razredu ko, je v UN to možno povezati z vsebinami z obvezno temo: »Slovenci v 20. in 21. stoletju«, ko »učenci/učenke opišejo ustavno ureditev in življenje v Republiki Sloveniji«. Kot vsebina v učbenikih pa se ta tema pojavlja v učbeniku Gabrič, A. »Koraki v času 9« in to v poglavju Izbrane vsebine: Iskanje boljšega življenja, kjer je med drugim zabeležena tudi vsebina priseljevanja v Slovenijo. Vsebinska je obravnavana na ravni 1.*

KGC 2: *spoznavajo osnovna dejstva o Slovencih v zamejstvu (SloZ) in po svetu vsebina, povezana s tem konativnim ciljem, se pojavlja v 7. razredu in je prisotna v vseh razredih osnovne šole, ko gre za predmet Zgodovina. V tem sklopu je cilj mogoče bil zastavljen malo širše ter se povežalo s cilji zapisanimi v UN in sicer: »Opišejo glavne značilnosti Karantanije/Razložijo položaj slovenskih (zgodovinskih) dežel«. Kot vsebina pa se pojavlja v učbeniku: Razpotnik, J., Snoj, D., »Raziskujem preteklost 7« v poglavju: Prve slovanske tvorbe, opis slovenskih zgodovinskih dežel. Vsebinska je obravnavana na ravni 1 in 2 (pridobili so informacije, tema je bila obravnavana in interpretirana).*

Podobna vsebina se pojavlja tudi v učbeniku: Krumpak, A., »Stari in srednji vek« v poglavju: Alpski Slovani in Karantanija, opis oblikovanja slovenskih zgodovinskih dežel. Tudi v tem učbeniku je vsebinska obravnavana na ravni 1 in 2.

V 8. razredu so z ciljem KCG 2 povezani naslednji cilji iz UN: *opišejo pomen delovanja slovenskih protestantov za razvoj slovenske kulture /utemeljijo prizadevanje za uveljavitev slovenskih nacionalnih*

Priloga 1

zahtev – od kulturnega do političnega gibanja in nastanka strank; pojasnijo zahteve programa Zedinjena Slovenija in sklepajo, v kolikšni meri in kdaj je bil program uresničen. V učbenikih pa se vsebine pojavljajo zgolj informativno (raven 1). Tako v učbeniku Otič, M., Sevčnikar Krasnik, M. in Potočnik, D. »**Zgodovina 8, Svet skozi čas**« zamejstvo se omenja skozi vsebine v poglavju: »Spremenjena politična in verska podoba Evrope«, se omenjanja: Porabje ter Beneški Slovenci. V poglavju »Vzpon meščanstva« pa se omenja delovanje Stanka Vraza na Hrvaškem in izseljevanje v Trst. Vsebina je obravnavana na ravni informacij (1).

V učbeniku Krumpak, A. »**Novi vek**« pa so vsebine vključene v poglavje »Humanizem in renesansa na Slovenskem«, ter se med drugimi omenjajo danes zamejski kraji (Beneška Slovenija, Istra, Trst). V poglavju »Slovensko narodno gibanje« je podan podatke o ustanovitvi Družbe sv. Mohorja v Celovcu. Vsebine so obravnavane na ravni 1 (informacija).

V učbeniku Mirjanić, A. et at. »**Raziskujem preteklost 8**« je v poglavju »Kako se je okrepilo politično delovanje Slovencev«, vsebina o organizaciji taborih (tudi v današnjih zamejskih krajih), v poglavju »Uspehi slovenskega naroda na prelomu 19. stoletja« pa je podan prikaz na ravni informacije o slovenskem meščanstvu v Trstu ter o italijanskem pritisku. Vsebine so obravnavane na ravni 1.

Studen A., et at. »**Koraki v času 8**« prinaša vsebine v poglavju »Politično dogajanje in življenje v 19. stoletju«, ter je prikazano delovanje Matije Majarja Ziljskega. V poglavju »Gospodarstvo in družba v 18. in 19. stoletju« pa je prikazano izseljevanje Slovencev. Vsebine so obravnavane na ravni 1.

V 9. razredu so z ciljem KCG 2 povezani naslednji cilji zapisani v UN: »analizirajo mirovne pogodbe po prvi svetovni vojni in predvidijo posledice/ opišejo gospodarski in kulturni razvoj Slovencev med obema svetovnima vojnoma in navedejo primere za ponazoritev; z različnih perspektiv pojasnijo dogajanje na Slovenskem v času druge svetovne vojne; na primerih in z različnih perspektiv opišejo življenje Slovencev v socialistični Jugoslaviji«. Tako so v učbeniku Gabrič, A. »**Koraki v času 9**« v poglavju »Slovenci v prvem delu 20. stoletja« obravnavane vsebine bile: Meja z Italijo in slovenska manjšina v Italiji. Meja z Avstrijo – referendum. Vsebine so obravnavane na ravni 1.

V učbeniku Razpotnik, J., Snoj, D. »**Raziskujem preteklost 9**« pa je več vsebin, ki se lahko povežejo s cilji, zapisanimi v UN. Predvsem so te vsebine v poglavju: »Slovenci med svetovnima vojnoma« in sicer: Kako so bile določene slovenske meje v Kraljevini SHS, Slovenci v Italiji, Slovenci v Avstriji, Slovenci na Madžarskem. V poglavju »Slovenci po drugi svetovni vojni« so vsebine: Slovenci na Madžarskem – položaj Slovencev na Madžarskem – porabski Slovenci po 1945. Manjšinske pravice Slovencev v Italiji po 1945. Usoda slovenskega dela Koroške po 1945. Vsebine so obravnavane na ravni 1 in 2.

KGC 3: *spoznavajo izobraževalne in kulturne ustanove SloZ* povezani so naslednji cilji, zapisani v UN: »utemeljijo prizadevanje za uveljavitev slovenskih nacionalnih zahtev – od kulturnega do političnega gibanja in nastanka strank«. Vsebina povezana s tem ciljem pa je bila vključena v vsa 4 učbeniki za 8. razred osnovne šole. In sicer: Otič, M., Sevčnikar Krasnik, M., Potočnik, D. »**Zgodovina 8, Svet skozi čas**«; Krumpak, A. »**Novi vek**«; Mirjanić A. et at. »**Raziskujem preteklost 8**« in Studen A. et at. »**Koraki v času 8**«. V štirih učbenikih obravnavana je ustanovitev Družbe sv. Mohorja v Celovcu. Vsebina je obravnavana na ravni 1.

Ne UN, ne učbeniki ne vključujejo kognitivnih ciljev, ki so jih raziskovalci kot splošno izobraževalno vsebino za spoznavanje in ozaveščanje o Slovencih v zamejstvu opredelili kot pomembne na osnovi omenjenih izhodišč Zakona o odnosih RS s Slovenci zunaj njenih meja. In sicer kognitivni cilji, ki niso vključeni so:

- KGC 4: znajo predstaviti zgodovinske danosti SloZ;
- KGC 5: znajo predstaviti družbene in politične razsežnosti SloZ;
- KGC 6: znajo predstaviti kulturne danosti in dosežke SloZ;
- KGC 7: Interdisciplinarno povezujejo informacije o SloZ: zgodovina, književnost, družba
- KGC 8: načrtujejo dejavnosti, raziskave za poglobljanje vedenja in poznavanja SloZ

Konativni cilji

Priloga 1

KNC 1: poznajo posebnosti slovenskega jezika in književnosti v zamejstvu, njuni vlogi v življenju posameznika in skupnosti vsebina, povezana s tem konativnim ciljem, se pojavlja še le v zadnjem (9.) razredu, ko je v UN povezano s cilji: »opišejo gospodarski in kulturni razvoj Slovencev med obema svetovnjima vojnoma in navedejo primere za ponazoritev«. V učbeniku Gabrič, A. »**Koraki v času 9**« v poglavju »Slovenci v prvem delu 20. stoletja« obravnavajo tudi šolstvo med Slovenci v Julijski krajini in na Koroškem v Avstriji s posebnim poudarkom na uporabi slovenščine. Vsebina je obravnavana na ravni 1.

V učbeniku Razpotnik, J., Snoj, D. »**Raziskujem preteklost 9**« v poglavju »Slovenci med svetovnimi vojnoma« obravnavajo dvojezično šolstvo v Avstriji in Italiji. Vsebina je obravnavana na ravni 1.

KNC 3: analizirajo posledice mejnega vprašanja s sosednjima državama. V UN-u je povezano s cilji »pojasnijo vzroke in potek nastanka kraljevine Jugoslavije/ z različnih perspektiv pojasnijo dogajanje na Slovenskem v času druge svetovne vojne«. Vsebine povezane s cilji, se omenjajo v učbeniku Gabrič, A. »**Koraki v času 9**« v poglavju: »Slovenci v prvem delu 20. stoletja«: meja z Avstrijo in Italijo. Ter v učbeniku Razpotnik, J., Snoj, D. »**Raziskujem preteklost 9**« v poglavju: »Slovenci med svetovnjima vojnoma« in sicer je obravnavana tematika bila, kako so bile določene slovenske meje v Kraljevini SHS, boj za severno in zahodno mejo.

Ne UN, ne učbeniki ne vključujejo konativnih ciljev, ki so jih raziskovalci kot vzgojnoizobraževalno vsebino za spoznavanje in ozaveščanje o Slovencih v zamejstvu opredelili kot pomembne na osnovi omenjenih izhodišč Zakona o odnosih RS s Slovenci zunaj njenih meja, in sicer:

- KNC 2: spoznavajo specifičnih vrednote povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih;
- KNC 4: poznajo skupni kulturni prostor kot koncept in dejanski obstoj;
- KNC 5: spremljajo povezovanje matične države Slovenije s SloZ.

1.2.5 Glasbena umetnost in Likovna umetnost

V **učnih načrtih** za predmeta **Glasbena umetnost** in **Likovna umetnost** v osnovni šoli **ni vsebin** vezanih na obravnavane teme: spoznavanja različnosti, manjšinske problematike, slovenski zamejci, izseljenci idr. Enako velja za učbenike obeh predmetov. Smo pa vseeno izvedli intervjuja z dvema učiteljicama Glasbene umetnosti (OŠ Livade Izola in OŠ Miroslav Vilhar Postojna), ki sta nam podala vpogled v trenutno stanje glede prisotnosti zamejskih vsebin pri tem predmetu. Obe intervjuvani učiteljici se držita predpisanih učnih načrtov in obe uporabljata potrjene učbenike *Albinca Pesek ter Radovednih 5*. Razlika med intervjuvankama je v tem, da se učiteljici iz OŠ Livade Izola zamejske teme zdijo izjemno pomembne (sama živi v zamejstvu) zato jim v sklopu predmeta tudi posveča določeno pozornost. In sicer v skladu z učnim načrtom v 5. razredu obravnavajo posamezne slovenske pokrajine, pri čemer učencem razloži kje živijo Slovenci čez državno mejo. Poleg tega v višjih razredih omeni tudi zamejska skladatelja Merkuja in Kogoja ter učencem predstavi katero izmed zamejskih pesmic v narečju (npr. rezijanske in tržaške).

Obe intervjuvani učiteljici se strinjata, da bi lahko pri pouku Glasbena umetnost dodali vsaj eno šolsko uro namenjeno zamejskim vsebinam. V učbeniku bi si zaslužili omembo naslednji skladatelj: Kogoj (pred leti je bil), Merku, Stojan Kuret in Adi Daneu. Omenili sta tudi, da je v starejši verziji učbenika *Albinca Pesek* ta tema omenjena, sedaj pa je ne vsebuje več.

1.2.6 Družba

V **učnih načrtih** za predmet **Družba** zasledimo naslednje *kognitivne cilje*:

KGC 1: Učenci spoznavajo različnost prebivalstva Slovenije kot matične domovine (narodne manjšine, priseljenci), ki ga v UN za 4. in 5. razred prepoznamo kot *razvijanje zavesti o narodni identiteti in državni pripadnosti*. V učbeniku za 5. razred smo zasledili vsebino, ki sodi v ta cilj in sicer gre za informacijo o tem,

Priloga 1

da v Sloveniji živimo skupaj Slovenci, Italijani, Madžari, Romi, Srbi, Hrvati, Albanci in drugi. Omenjeno je tudi to, da veliko Slovencev živi v sosednjih in bolj oddaljenih državah.

KGC 2: Učenci spoznavajo osnovna dejstva o Slovencih v zamejstvu in po svetu, ki ga v UN za 4. in 5. razred prepoznamo kot *razvijanje stališč in vrednot v okviru okoljske, državljanske in domovinske vzgoje ter vzgoje za demokracijo in človekove pravice*. V učbeniku za 5. razred smo zasledili vsebino, ki se uvršča v ta cilj in sicer gre za obravnavo in interpretacijo zamejskih Slovencev - kje živijo (avstrijska Koroška in Štajerska, Slovenci v Italiji in v Porabju). Poleg tega je na kratko pojasnjena zgodovina zamejcev in njihov trenutni položaj ter pravice v vseh treh omenjenih državah.

V tem kontekstu je pojasnjen je tudi pojem izseljenec, ter predstavljen zemljevid sveta, na katerem je označeno število in v katerih državah živijo slovenski izseljenci.

Na podlagi dveh intervjujev, ki smo jih izvedli z učiteljicama predmeta Družba iz OŠ Livade Izola (poučuje 33 let) in OŠ Miroslav Vilhar Postojna (poučuje 30 let) smo dobili podroben vpogled v stanje na področju poučevanja zamejskih vsebin pri tem predmetu. In sicer obe učiteljici v 5. razredu uporabljata učbenik, ki sta ga napisali *Umek Maja in Janša-Zorn Olga (2016): Družba in jaz. Družba za 5. Razred osnovne šole. Modrijan*. Obe učiteljici se zelo strogo držita učnega načrta in ne uporabljata dodatnih gradiv – z izjemo interaktivnih vsebin, ki so dostopne v sklopu učbenikov.

V OŠ Livade obravnavajo Slovence v Italiji in na Koroškem, ter Slovence izven meja države. Temu namenijo 1 do 2 uri. Medtem, ko zdomce zgolj omenijo. Nekoliko več pozornosti namenijo narodnostnim manjšinam, ki živijo pri nas v Sloveniji.

Podobno je tudi v OŠ Miroslav Vilhar in sicer zamejske Slovence zgolj omenjajo pri zgodovini nastanka naše države ampak res zelo površno. Učenci namreč le izvedo v katerih državah živijo zamejski Slovenci in katere manjšine živijo v Sloveniji. Intervjuvanka iz OŠ Miroslav Vilhar je povedala, da prav posebne teme o zamejskih Slovencih, ki bi ji lahko posvetila določen čas/uro ni, ampak to vključuje kot informacijo, ko govorijo o oblikovanju slovenske meje po II. svetovni vojni.

Intervjuvanka iz OŠ Livade je izpostavila naslednje pomembno dejstvo: *“Mogoče je problem v razvrstitvi teh tem, ker pridejo na vrsto na koncu šolskega leta, kar pa ni ravno najboljše. Ni koncentracije in teme gredo mimo. Ni časa utrjevati. Sicer učitelj lahko spremeni vrstni red”*.

Glede pomembnosti zamejskih vsebin in tem v UN se obe intervjuvanki strinjata, da gre v tem primeru za splošno znanje, ki naj bi ga imel vsak državljan Slovenije. Pomembne razlike pri stopnji pomembnosti teh tem pa se pojavijo pri geografski legi obeh šol. In sicer intervjuvanka iz OŠ Livade pravi, da bi si glede na to kje živimo (bližina italijanske meje in zgodovinske okoliščine) te teme zaslužile večjo pozornost. Medtem, ko intervjuvanka iz Postojne pravi, da: *“/.../ če bi živela na določenem področju bi se v te teme spuščala bolj podrobno. Tako je pa dovolj informacija”*.

Na podlagi informacij pridobljenih z intervjujem je razvidno, da glede KGC1 učenci – v skladu z učbenikom – dobijo **informacijo** o tem, da v Sloveniji sobivajo različni narodi. Na formalni ravni pa je izpolnjen tudi KGC2, saj učenci spoznajo **osnovna dejstva** o Slovencih v zamejstvu in po svetu.

1.2.7 Domovinska in državljanska kultura in etika

V **učnih načrtih** za predmet **Domovinska in državljanska kultura in etika** nismo zasledili kognitivnih ciljev, smo pa naslednja *konativna cilja*:

KNC 2: Učenci spoznavajo specifične vrednote povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih, ki ga v UN za 7. in 8. razred prepoznamo kot *vodenje razprave o sobivanju različnih ljudi in družbenih skupin*. V

Priloga 1

učbeniku za 7. razred smo zasledili vsebino, ki se uvršča v ta cilj in sicer informacijo o tem, da v Italiji, Avstriji in na Madžarskem živijo slovenske narodne manjšine ter, da jim Slovenska država pomaga, da ohranjajo svoj jezik in kulturo. V tem kontekstu je omenjeno, da jim strokovnjaki iz Slovenije pomagajo, da v šolah izvajajo pouk v slovenščini ter, da slovenska država z denarjem pomaga društvom, ki tam izdajajo knjige in časopise v slovenščini, igrajo gledališke igre itd. Omenjeni so tudi pripadniki slovenskega naroda, ki živijo v ZDA, Kanadi, Argentini in Avstraliji, v sklopu tega je pojasnjen izraz izseljenci.

KNC 4: Učenci poznajo skupni kulturni prostor kot koncept in dejanski obstoj, ki ga v UN za 7. in 8. razred prepoznamo kot *razumevanje razmerij med pojmi domovine, države, državljanstva in narodne pripadnosti*. V učbeniku za 7. razred smo zasledili vsebino, ki se uvršča v ta cilj in sicer gre za informacijo o tem kaj sta narodnost in državljanstvo.

Z namenom pridobiti podrobnejši vpogled v prisotnost zamejskih vsebin pri tem predmetu smo izvedli intervjuja in sicer z učiteljico, ki ga poučuje na OŠ Livade Izola (poučuje 13 let) in OŠ Miroslav Vilhar Postojna (poučuje 13 let). Obe intervjujanki uporabljata učbenik *Janeza Justina* z naslovom *Državljska in domovinska vzgoja ter etika*.

Intervjuvanka iz OŠ Livade se pri obravnavi tem, ki se ji zdijo pomembne poslužuje dodatnega gradiva in sicer različnih priročnikov in spletnih gradiv. Poseben poudarek namenja dvojezičnosti, vendar pri predmetu Italijanski jezik, ki ga tudi poučuje. Drugače se pa v sklopu predmeta Domovinska in državljska kultura in etika ne posveča obravnavi slovenskih zamejcev.

Intervjuvanka iz OŠ Postojna se zdijo zamejske teme izjemno pomembne in jih tako tudi obravnava. In sicer tem temam nameni 3 do 4 ure, pri čemer da poudarek vsebinam kot so kje zamejci živijo, zakaj so tam in kaj se z njimi dogaja.

Intervjuvanka iz OŠ Miroslav Vilhar je pred leti v sklopu šole v naravi, ki so jo učenci imeli v Kobaridu izvedla tudi izlet v Beneško Slovenijo. Na ta način je učencem podrobneje predstavila zamejske vsebine. V zvezi s temi temami je tudi dvakrat organizirala predavanja v okviru izbirnega predmeta, ki ga poučuje. Trenutno teh aktivnosti na njihovi šoli ne organizirajo več, ker za to nimajo finančnih sredstev.

Na podlagi intervjujev lahko sklenemo, da za vse tri predmete velja, da je **obrnava zamejskih tem (v veliki meri) prepuščena učitelju in njegovemu osebnemu odnosu do teh tem**. Posledično se pojavljajo razlike v obravnavi teh tem že na nivoju posameznih učiteljev in nenazadnje tudi šol. Obenem se pa vse intervjuvanke strinjajo, da so te teme izjemno pomembne z vidika splošne izobrazbe.

1.3 INTERPRETACIJA PODATKOV ZA DVOJEZIČNE OSNOVNE ŠOLE

INTERPRETACIJA PODATKOV ZA OŠ pri predmetih zgodovina, geografija, družba, državljska vzgoja in etika. Pregledano je bilo tudi nekatero dodatno gradivo (npr. učbenik z dodatnimi vsebinami za poučevanje madžarske zgodovine v 7., 8. in 9. razredu dvojezične osnovne šole)

Pregledani so bili vsi učni načrti (UN) in potrjeni najnovejši učbeniki. Splošna ugotovitev je, da UN pri vseh predmetih le redko vsebujejo cilje, ki bi bili neposredno povezani s Slovenci v zamejstvu. Opredeljeni cilji so precej splošni in brez potrebe izpuščajo besedne zveze Slovenci v zamejstvu, narodne manjšine, npr. Slovenci v Italiji/primorski Slovenci, koroški Slovenci, itd. Nekateri učbeniki medtem vsebino Slovencev v zamejstvu naslavljajo, predvsem kot podajanje informacije, manj je pripravljenega za interpretacijo. Manjkajo pripomočki, ki bi problematiko obravnavali. Ob tem velja opozoriti, da nismo analizirali delovnih

Priloga 1

zvezkov, ki vsebujejo verjetno več vsebin povezanih z interpretacijo in dejavnostmi. Vendar je uporaba delovnih zvezkov prepuščena odločitvi učitelja in staršev ali bodo njihovi otroci potrebovali pripomoček (na mnogih šolah ne uporabljajo delovnih zvezkov).

Ker pa vsebine »Slovenskega zamejstva« (SloZ) niso zajete v UN in so samo predstavljene v učbenikih, je od učitelja odvisno, kako poglobljeno časovno in vsebinsko se bo posvetil tematiki zamejstva.

1.3.1 Družba za 5. razred dvojezične OŠ

Splošna ugotovitev ob pregledu UN in učbenikov za družbo na dvojezični OŠ je, da UN poizkuša učencem približati narodno pestrost območja, saj navsezadnje gre za dvojezično območje, izpostavi različnost kultur in naslovi iz tega nastajajoče predsodke. Vsebine, ki jih obravnava so: *ljudje v skupnosti so različni, spoznavajo manjšinsko narodno skupnost, spoznavajo stvari, ki oblikujejo narodno istovetnost, pozitiven odnos do naravne in kulturne dediščine, poznajo osnovna dejstva o Slovencih v zamejstvu, o slovenskih izseljencih in zdomcih*. Na osnovi zapsanega v UN učbenik sledi s KGC 1, saj so učenci seznanjeni, da *»živi tudi veliko Slovencev v sosednjih in bolj oddaljenih državah«*, vendar brez zemljevida. Pri obravnavi Ravnine obpanonskega sveta so učenci informirani, da *v okolici Lendave živijo Madžari, v Porabju na Madžarskem pa Slovenci*.

1.3.2 Zgodovina na dvojezičnih OŠ

»Zgodovina je v osnovni šoli obvezni predmet od 6. do 9. razreda. Učni načrt je zasnovan učinkovito ter procesno-razvojno, tako da omogoča uresničevanje ciljev pouka zgodovine in osnovnošolskega izobraževanja. Pouk zgodovine pri učencih spodbuja zanimanje za preteklost slovenskega in madžarskega naroda in prostora ter celotne človeške družbe. Učenci pri predmetu spoznavajo in proučujejo najpomembnejše zgodovinske dogodke, pojave in procese iz lokalne, regionalne, slovenske, madžarske, evropske in svetovne zgodovine. Učni načrt je zasnovan tako, da učitelj teme glede na zanimanje učencev izbira, razširja in pogloblja«. ¹

Ker je UN zasnovan tako, da je približno 75 odstotkov vsebin obveznih, do 25 odstotkov pa je takšnih, da jih učitelj izbira skupaj z učenci glede na njihovo zanimanje in po svoji strokovni presoji, je odvisno predvsem od senzibiliziranosti učitelja do tematike SloZ ali jih bo tudi predstavil bolj poglobljeno ali bo tematiko le bežno omenil. Učni načrt je zasnovan tematsko in kronološko progresivno od starejših k novejšim zgodovinskim obdobjem. V 6. in 9. razredu prevladuje tematski pristop, v 7. in 8. razredu pa so teme razporejene enciklopedično z opredeljenimi obveznimi in izbirnimi temami. Splošni cilji predmeta so usmerjeni k dvojezičnemu območju na meji z Madžarsko, na spodbujanje sožitja, strpnosti, večkulturnosti, kar je razumljivo in pričakovano.

Ker cilji, ki se neposredno navezujejo na SZ in so z njimi povezani, zaradi kronološkega pristopa k obravnavi zgodovine, prihajajo v UN šele v 9. Razredu, o Slovencih v zamejstvu tako lahko na primarni stopnji izobraževanje govorimo šele po letu 1918. Med splošnimi cilji predmeta je v UN za dvojezično OŠ – zgodovina poudarjeno *razvijanje sposobnosti za razumevanje in spoštovanje različnih kultur, ver, ras in skupnosti, učenci naj bi bili zmožni poudariti pomen različnih kulturnih vplivov znotraj slovenskega naroda in s sosednjimi narodi*.

Zgodovina - 6. razred dvojezične OŠ

Splošna ugotovitev ob pregledu UN in učbenikov za 6. razred zgodovine na dvojezični OŠ je, da ni ciljev in vsebine, ki bi korelirala s cilji projekta. Da je tema kulturna dediščina na voljo kot izbirna; pri tej temi in v

¹ Dvojezična OŠ, Zgodovina, Učni načrt, Ljubljana 2011.

Priloga 1

sklopu ciljev so zapisani postulati kot spoštovanje do različnih kultur ter *pomen spodbujanja strpnosti do različnih kultur in medkulturnega sodelovanja*; kjer je možno, se vključuje še poznavanje in primerjave z Madžarsko. Kot običajno se *analizirajo pomen oblikovanja prvih slovanskih državnih tvorb v Vzhodnih Alpah (7.raz.)* Ponavljajo se učni cilji kot *pomen pozitivnih kulturnih vplivov v okviru slovenskega in madžarskega naroda in s sosednjimi narodi*, ki pa neposredno ne naslavljajo tematike SZ. Splošni cilji predmeta zgodovina, ki se bežno dotikajo ciljev projekta, so opredeljeni, da učenci *ob pridobivanju, poglobljanju in razširjanju znanja iz slovenske in madžarske zgodovine razvijajo zavest o narodni identiteti in državni pripadnosti*.

Zgodovina – 7. razred dvojezične OŠ

Kljub temu, pa se učenci v 7. razredu dvojezične OŠ seznanijo s temo: Naši predniki v srednjem veku (naselitev alpskih Slovanov, Karantanija in tudi nastajanje slovenskih zgodovinskih dežel). Seznanijo se tudi z nekaterimi mitološko-zgodovinskimi fundamenti Slovenske države, ki v našem primeru posegajo na naseljitveno področje Slovencev v Avstriji. Mislim na knežji kamen, ureditev karantanske družbe, sedež Karantanske države, itd. Z razlago teh postulatov učitelj neobhodno posega v t.i. današnje zamejstvo. *Učbenik K. Simonič Mervic: Stari svet. Zgodovina za 7. razred dvojezične OŠ. II dela. Modrijan 2012.* Je dobro strukturiran za razlago pogojnih ciljev v okviru KGC 2, čeprav lahko najdemo manjše zgodovinske netočnosti.

Zgodovina – 8. razred dvojezične OŠ

V 8. razredu UN za zgodovino na dvojezičnih šolah in učbeniku *M. Žvanut, P. Vodopivec: VZPON MEŠČANSTVA, zgodovina za 8.razred=A POLGÁRSÁG FELLENDÜLÉSE, 8.osztály számára*, se učenci seznanijo z obdobjem humanizma in renesanse na Slovenskem ter razdelitvijo današnje Slovenije na dežele: Štajersko, Koroško, Kranjsko z delom Istre in Goriško. S pomočjo zemljevida učenci lahko uvidijo obseg dežel, ki so segale daleč čez današnje meje Slovenije. Učenci slišijo, da se je v 16. stoletju začela krepiti zavest o pripadnosti slovenskemu narodu. Seznanijo se z zahtevami programa Zedinjena Slovenija ter spoznajo delovanje Matije M. Ziljskega. Drugih vsebin in ciljev, ki bi ustrezali pregledu ciljev tega projekta, ni.

Zgodovina – 9. razred dvojezične OŠ

Zaradi kronološkega obravnavanja vsebine, je bilo pričakovano, da bo v UN in dvojezičnem učbeniku za 9. razred več vsebin, ki se vežejo na cilje projekta. Še posebej, ker pojem slovensko zamejstvo definiramo šele po končani prvi svetovni vojni in sklenjenih mirovnih pogodbah. Tako je pri obveznih in izbirnih temah UN kar nekaj vsebin, ki jih naslavlja tudi učbenik *Kern, Ana Nuša; Nečak, Dušan; Repe, Božo: Naše stoletje : zgodovina za 9. razred dvojezične osnovne šole = Századunk : történelem a kétnyelvű általános iskolák 9. osztálya számára, Modrijan 2017.* Učenci opišejo nacionalni položaj Slovencev v Avstro-Ogrski, pojasnijo vzroke in potek nastanka kraljevine Jugoslavije, analizirajo mirovne pogodbe po prvi svetovni vojni in predvidijo posledice. Učenci se seznanijo s problematiko slovenskih meja po prvi svetovni vojni (zahodne in severne), ter v zelo omejenem obsegu s porabskimi Slovenci. Omenjeni in potrjeni učbenik na koncu teh poglavij zastavi eno in edino vprašanje, ki sprašuje učence po položaju Slovencev izven matične domovine – na Koroškem, v Julijski krajini in Porabju, med svetovnim vojnama. V nadaljevanje je pod geslom *Tujega nočemo – svojega ne damo* na kratko predstavljena problematika zahodne meje in Avstrijska državna pogodba. Skoraj na koncu je pod naslovom *Narodne manjšine in izseljenstvo* predstavljena problematika in informacije o Slovencih v vseh treh sosednjih državah, ne pa na Hrvaškem. Na kratko so predstavljene tudi narodne manjšine in nekatere etnične skupnosti v RS. V učbeniku so opazne tudi nekatere netočnosti (npr. pri predstavitvi manjšinskih političnih krovnih organizacijah). Vsebin po letu 1991 glede SloZ, učbenik ne vsebuje.

Priloga 1

Žal je, glede na cilje UN, vsebina, ki se dotika Slovencev v zamejstvu, prepuščena intuiciji, znanju in zainteresiranosti učitelja, kaj, kako in na kakšen način bo predstavil vsebine, ki so v učbeniku, tudi učencem. Pogrešamo vsebine, ki bi jih lahko UN in učbenik zajela (pomen manjšin za čezmejno sodelovanje, skupne cilje zamejcev in matice v preteklosti, lahko bi nagovorili skupen slovenski kulturni prostor; zakaj pa ne. Učenci v zadnjem razredu OŠ, bi tako bolje razumeli zgodovino lastnega naroda).

Dodatno gradivo

Analiza učbenika *Magdalena Bohnec: Po sledih čudežnega jelena: učbenik z dodatnimi vsebinami za poučevanje madžarske zgodovine v 7., 8. in 9. razredu dvojezične osnovne šole = A csodaszarvas nyomában : tankönyv a kétnyelvű általános iskola 7., 8. és 9. osztálya számára a magyar történelem tanításához* je pokazala, da so omenjeni le porabski Slovenci po sklenitvi Trianonske pogodbe, ki so pripadli Kraljevini SHS in da je del Madžarov v Prekmurju bil izločen iz Madžarske. Ostalih vsebin, ki bi se vezale na SloZ, ni.

1.3.3 Državljska vzgoja in etika

Pri predmetu Državljska vzgoja in etika, posebnih tem v UN in učbeniku, ki bi se vezale na SloZ, ni. Pod cilje KGC 1 pa uvrščamo seznanjanje učencev z nekaterimi narodnostnimi skupinami v Sloveniji, pri vsebini verska strpnost so omenjena priseljevanja iz bivših republik nekdanje Jugoslavije. Glej učbenik : *J. Justin: állampolgári ismeretek és etika/državljska vzgoja in etika, i2, 2007.*

1.3.4 Geografija na dvojezičnih OŠ

»Geografija je v program osnovne šole umeščena zato, da učencu pomaga pridobiti znanje, sposobnosti in spretnosti, s katerimi se lahko orientira in razume ožje in širše življenjsko okolje, in da ga vzgaja v pravilnem vrednotenju in spoštovanju okolja, s čimer si pridobi tudi odnos do narave, sebe, sočloveka in družbe. Geografsko znanje je sestavni del temeljne izobrazbe, ker vsebuje vedenja o domovini in svetu ter o varovanju okolja in smotrnem gospodarjenju z njim. Zato je to znanje nujno potrebno vsakemu mlademu človeku za nadaljnje izobraževanje, uspešno opravljanje poklica in spodbujanje vseživljenjskega učenja«², so zapisali v uvodu UN za geografijo na dvojezičnih OŠ.

Zaradi narave in namena učbenikov smo predpostavljali, da bo vsebin, ki so povezane s SloZ več, kot pri drugih predmetih. To drži samo delno in v manjši meri. Predvsem je pri opredelitvi predmeta in splošnih ciljih v UN več vsebin, ki se samo posredno vežejo na Slovence izven matične države. Tako je v opredelitvi predmeta zapisano, da »ob spoznavanju in razumevanju različnih kultur, socialnih skupin, njihovih predstavnikov ter družbenih odnosov učenci razvijajo pozitivna stališča do kulturne različnosti in razvijajo medkulturne odnose. Na dvojezičnem območju je to še posebej pomembno, saj mora tudi pouk geografije omogočati varno okolje kulturi obeh narodov in enakovredno spoznavanje geografskih vsebin enega in drugega naroda«³.

Pri pouku geografije naj bi učenci razvijali pozitivna čustva do domovine, občutek pripadnosti svojemu narodu in državi ter ljubezen do naravne in kulturne dediščine. Cilj je prispevati k razumevanju med narodi, spoštovanju različnosti pa tudi razvijanju pozitivnih čustev do domovine, občutka pripadnosti svojemu narodu in državi ter ljubezni do naravne in kulturne dediščine. Te cilje naj bi pri pouku geografije razvijali s tesnim navezovanjem na druge predmete, še posebej slovenščino, madžarščino, zgodovino, tuje jezike ter državljansko vzgojo in etiko. Eden izmed splošnih ciljev je »razvijanje in spodbujanje

² Dvojezična OŠ, Geografija, Učni načrt, Ljubljana 2011.

³ Prav tam.

Priloga 1

večkulturnosti ter zagotavljanje narodnih pravic; tako na območju, kjer sobivata madžarski in slovenski narod, kot na državni ravni».

Žal ugotavljamo, da UN ne obravnava s samostojnimi cilji SloZ; vsebina je vključena posredno.

Geografija – 6. razred dvojezične OŠ

Ker je predmet geografija zasnovan tako, da se v 6. razredu šele seznanjajo s predmetom, UN ne predvideva vsebin, ki bi kakorkoli korelirale s SloZ. Za 6. razred dvojezične OŠ je najnovejši potrjeni učbenik *J. Senegačnik: MOJA PRVA GEOGRAFIJA, učbenik, geografija za 6.razred =AZ ÉN ELSŐ FÖLDRAJZOM, tankönyv, Modrijan 2015*. Prenovljeni učbenik *Moja prva geografija* je namenjen uvajanju učencev v kasnejšo regionalno geografijo Evrope, drugih celin in Slovenije v 7., 8. in 9. razredu.

Geografija – 7. razred dvojezične OŠ

V 7. razredu naj bi učenci znali oblikovati stališča in vrednote, kot so spoštovanje drugih narodov in kultur, mednarodno sodelovanje. Kljub temu, da v UN za 7. razred dvojezične OŠ ni vsebin, ki bi se neposredno navezovala na cilje projekta in SloZ, lahko v učbeniku *J. Senegačnik: GEOGRAFIJA EVROPE IN AZIJE: geografija za 7.razred =EURÓPA ÉS ÁZSIA FÖLDRAJZA: földrajz, Modrijan 2014*, zasledimo določene podatke, kot so razlaga pojma narodna manjšina in kratek opis nastanka narodnih manjšin v Srednji Evropi. Nadalje je pri sklopu Srednja Evropa pod naslovom Narodna in verska sestava delna informacija o slovenski manjšini na Koroškem in Štajerskem ter na Madžarskem, o Slovencih v Italiji in na Hrvaškem pa ni informacije, ker spadata državi v Južno Evropo. Takšno obravnavanje SloZ ni konsistentno in je milo rečeno čudno.

Geografija – 8. razred dvojezične OŠ

V 8. razredu pri predmetu geografija učenci spoznavajo Afriko in Novi svet. Vsebine se ne navezujejo na SloZ. Potrjeni, najnovejši učbenik je *Kolnik, Karmen et al.: Geografija Afrike in Novega sveta : učbenik za 8. razred dvojezične osnovne šole = Afrika és az Újvilág földrajza : tankönyv a kétnyelvű általános iskolák 8. osztálya számára, Modrijan 2015*.

Geografija – 9. razred dvojezične OŠ

UN za 9. razred dvojezičnih OŠ pri predmetu geografija obravnava Slovenijo in Madžarsko. Številne vsebine in cilji so povezani s poznavanjem različnih družbeno in naravno geografskih značilnosti Slovenije, posredno tudi s slovenskimi manjšinami v zamejstvu, narodnostno sestavo v Sloveniji in podobno. Med operativnimi cilji velja izpostaviti »*razvijanje pozitivnih čustev do domovine, občutek pripadnosti svojemu narodu in državi ter ljubezen do njune naravne in kulturne dediščine ter spoštovanje narodnostnih pravic*«, na področju splošnih zmožnosti pa predvsem, da učenec »*razume narodno in kulturno pripadnost in vplive evropske ter svetovne kulture na različne narode*«. Pogrešamo ekspliciten zapis v UN, da Slovenci živijo v sosednjih državah, da se npr. seznanijo s slovenskimi narodnimi skupnostmi v sosednjih državah in podobno. Tega v UN žal ni. Je pa zato najnovejši potrjeni učbenik *J. Senegačnik et al.: GEOGRAFIJA SLOVENIJE/Szlovénia földrajza, Učbenik za 9. razred dvojezične OŠ/Tankönyv a kétnyelvű általános iskolák 9. Osztálya számára, Modrijan 2015*, bolj natančen. Ta učencem nakazuje, da državne meje niso tudi narodne meje, omenja manjšine in jih prikaže plastično, na zemljevidu. Pri družbenogeografskih značilnostih se učenci seznanijo na kratko z usodo Nemcev (kočevski Nemci) ter obstojem slovenskih političnih izseljencev v Argentini. Pri narodni sestavi učenci slišijo za avtohtono in priseljeno prebivalstvo ter za narodne manjšine. Posebna poglavja so namenjena Slovencem v zamejstvu, v Avstriji, Italiji, na Madžarskem in Hrvaškem. Učbenik ne podaja informacije o organizacijski strukturi manjšin (v manjši meri

Priloga 1

so te vsebine zajete v učbeniku za zgodovino), zapiše pa število pripadnikov slovenskih narodnih skupnosti v zamejstvu. Dodano je slikovno gradivo oz. manjši zemljevidi. Posebno poglavje je namenjeno tudi slovenskim izseljencem. Obstoječi zemljevidi so opremljeni z dvojezičnimi imeni za kraje na slovenskem etničnem ozemlju izven RS. Morda bi bilo smiselno, da bi učbenik imel prilogo zemljevida, ki bi prikazoval slovensko etnično ozemlje izven matične domovine z dvojezičnimi imeni; tako bi se učenci dodatno seznanili in utrdili vedenje o slovenskem življu izven RS.

Pregledani učbeniki in UN tako udejanjajo v manjši meri samo KGC 1: *učenci spoznavajo različnost prebivalstva Slovenije kot matične domovine (narodne manjšine, priseljenci)* in deloma KGC 2: *spoznavajo osnovna dejstva o Slovencih v zamejstvu (SloZ)*; razdelitev po učbenikih prilagam v tabeli. Pri KNC je večinoma zastopan le KNC: 2 spoznavajo specifičnih vrednote povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih.

